ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 347.400 (477).001.76

Голубєва Неллі Юріївна,
доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Зобов'язання посідають одне з центральних місць у цивілістичній доктрині. Об'єктом зобов'язання є те, на що спрямовані права й обов'язки учасників зобов'язання, тобто ті дії, здійснення яких (чи утримання від яких) кредитор має право вимагати від боржника. При цьому можливим є встановлення зобов'язання відносно декількох об'єктів: сполучні (зобов'язання з простою множинністю об'єкту), альтернативні (об'єктом зобов'язання є декілька окремих дій, з яких тільки одна має бути виконана, за вибором однієї зі сторін зобов'язання) і факультативні зобов'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про поняття, зміст та значення альтернативних зобов'язань спеціально практично не досліджується в українській цивілістиці. Стійкий інтерес до цього питання можна помітити у цивілістичній літературі XIX – початку XX століття, наприклад, такі дослідження здійснювали В. Голевинський, Г.Ф. Шершеневич, К.Н.Анненков, В.І. Синайський, в радянський період їх продовжували І.Б. Новицький, С. Н. Ландкоф, в сучасній російській літературі альтернативні зобов'язання розглядаються Л. Ткачевою, В.В. Витрянським, Ю.Б. Фогельсоном, В.С. Петровим, О. Альохіною тощо.

Метою цієї статті є визначенняпоняття альтернативних зобов'язань за цивільним законодавствам України, виявлення їх основних характерних риста шляхи удосконалення їх правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом зобов'язання може бути декілька окремих дій, з яких тільки одна має бути виконана. У цьому разі зобов'язання є альтернативними, до яких належать зобов'язання, в яких боржник зобов'язаний зробити для кредитора одну з декількох дій, передбачених законом або договором, наприклад передати якусь річ або сплатити певну грошову суму.

Альтернативність означає необхідність вибору між двома або кількома можливостями, що виключають одна одну. Якщо у звичайному зобов'язанні обов'язок боржника зводиться до виконання однієї будь-якої заздалегідь визначеної дії, то в зобов'язанні альтернативному боржник зобов'язується до виконання однієї з декількох певних дій. При цьому ці дії визначені. Невизначеність полягає в невідомості, яка саме дія складе виконання. Крім того, в альтернативному зобов'язанні одна із сторін має право вибору виконання, а в зобов'язанні з простою множинністю нема можливості вибору.

Виконати потрібно одну з декількох дій, тому не буде вважатися належним виконання кожного обов'язкув частині. З цього приводу ЦК Квебеку містить спеціальне застереження, що боржник не може виконати або бути змушений до виконання відносно частини одного й частини іншого предмета [1, с. 241]. ЦК штату Каліфорнія (§ 1450) передбачає, що сторона, яка має право вибору тієї або іншої дії, повинна вибирати одну з них в її цілісності й не може вибрати частину однієї й частину іншої без згоди іншої сторони [2]. Стаття 1191 ЦК Франції передбачає, що боржник не може змусити кредитора прийняти частину одного або частину іншого предмета виконання [3, с. 680]. Параграф 266 ЦК Німеччини встановлює, що боржник не має права на часткове виконання зобов'язання [4]. Стаття 1285 ЦК Італії – що боржник в альтернативному зобов'язанні ... не має права змусити кредитора прийняти частину одного й частину другого предмета виконання [5].

Названі законодавчі рішення є слушними відносно закріплення необхідності виконати одну з передбачених альтернативних дій, але в цих кодексах робиться акцент на неможливості боржника нав'язувати частину різних предметів виконання

кредиторові, але право вибору може належати й кредиторові у визначених випадках, а тому пропонуємо доповнити ст. 539 ЦК України частиною 2 з таким формулюванням: «*Сторона зобов'язання, якій належить право вибору предмета виконання в альтернативному зобов'язанні, не може змусити іншу сторону виконати чи прийняти частину одного або частину іншого предмета виконання*».

§ 1450 ЦК штату Каліфорнія доповнює, що сторона, яка має право вибору, не може вибрати частину одного й частину іншого без згоди іншої сторони. Думаємо, що вказівка на згоду сторін у цьому разі зайва для нашого законодавства, оскільки тут маємо справу із зміною зобов'язання, а відповідно до ст. 525 ЦК Україниє недопустимою є одностороння відмова від зобов'язання чи зміна його умов, крім випадків, коли інше передбачено договором або ж законом. Таким чином, якщо така зміна передбачена договором – вона можлива, і навпаки.

Не буде вважатися альтернативним зобов'язання, об'єктом якого є декілька дій, які має виконати боржник у повному обсязі – тут нема альтернативи (виконати ту або іншу дію), а є обов'язок виконати всі дії. Навпаки, на відміну від зобов'язання з простою множинністю об'єкта чи предмета, в альтернативному зобов'язанні здійснення будь-якого з передбачених у договорі (законі) дій є належним виконанням.

Альтернативне зобов'язання, незважаючи на наявну в ньому множинність об'єкта, є *єдиним* зобов'язанням із невизначеним змістом, але таким, що визначається в майбутньому (інакше зобов'язання не виникло б узагалі, оскільки не може існувати зобов'язання з невизначеним змістом, якщо об'єкт не може бути визначеним у майбутньому). Факт, що об'єкт «довизначається» в майбутньому, а саме на стадії виконання зобов'язання, думаємо, приводить до того, що альтернативне зобов'язання не властиво для реальних договорів. Тільки тоді реальний договір може породити альтернативне зобов'язання, якщо обов'язки іншої сторони в договорі передбачають таку альтернативність.

Найважливіше питання в альтернативному зобов'язанні – визначення особи, яка має право вибору об'єкта виконання. Право вибору, звичайно, належить боржникові, якщо інше не випливає із закону, договору або суті зобов'язання, притому він має й jusvariandi (право змінювати свій вибір).

Прикладом може служити ч. 3 ст. 1075 ЦК України, коли клієнт банку, що закрив рахунок, має право вибирати – отримати самому залишок грошей на рахунку або дати доручення перевести їх на інший рахунок.

На жаль, українська судова практика щодо альтернативних зобов'язань дуже мала, до касаційних інстанцій майже не доходять справи, в яких дійсно вирішувалися б питання щодо виконання альтернативних зобов'язань. Якщо вже в постанові вищого суду є згадка про ст. 539 ЦК України, то в переважній більшості випадків йдеться про помилкову вказівку сторонами посилання на цю статтю.

Так, суд помилково застосовує відповідну норму ЦК України в постанові Вищого господарського суду України від 18 листопада 2009 року № 13/348-08. Вищий суд вказує на невідповідність рішень першої та апеляційної інстанцій вимогам, зокрема і ст. 539 ЦК України, хоч ні з вимог позивача, ані із заперечень відповідача, а головне із суті спірних відносин не випливає виникнення альтернативного зобов'язання, та й сам суд не пояснює застосування ст. 539 ЦК України.

У постанові Вищого господарського суду України від 23 лютого 2011 року № 32/214 зазначені вимоги позивача, який, на нашу думку, помилково при обґрунтуванні позовних вимог посилається на ст. 539 ЦК України, що Вищий господарський суд України не відмітив. Так, позивач пред'явив позов до відповідачів про: стягнення з ТОВ «ВК «Фарелл» 4033101,28 грн; зобов'язання відповідач-1 та відповідач-2 солідарно передати у власність позивача житлові приміщення (квартири), розташовані в об'єкті незавершеного будівництва... (опис об'єкта); визнання права власності позивача на зазначене майно та інші вимоги.

Відповідач-1 та ДП Міноборони України «Укрвійськбуд» уклали інвестиційний договір на будівництво житлового будинку, а також інвестиційний договір на будівництво іншого житлового будинку. Відповідно до Проспекту емісії облігацій, ТОВ «ВК «Фарелл» зобов'язалося за кошти, залучені шляхом продажу цільових облігацій, здійснити будівництво зазначених об'єктів та передати власникам цільових облігацій відповідну кількість квадратних метрів у об'єктах, що відповідали кількості придбаних цільових облігацій ТОВ «ВК «Фарелл».

ТОВ «Компанія з управління активами та адміністрування недержавних пенсійних фондів «ВК «Партнер-Капітал», що діяло в інтересах Пайового венчурного інвестиційного фонду недиверсифікованого виду закритого типу «Інвестбудпартнер» та Пайового венчурного інвестиційного фонду недиверсифікованого виду закритого типу «Будінвестпартнер», та ТОВ ВК «Фарелл» уклали 5 договорів купівлі-продажу цінних паперів.

Господарські суди з'ясували, що позивач належним чином виконав умови договорів. Згідно з п/п. 14.2 п. 14 Проспекту, погашення облігацій їх власникам відбувається шляхом оформлення пра-

ва власності на житлове приміщення відповідної кількості квадратних метрів у залежності від кількості облігацій.

Згідно з абз. 14 п/п. 14.2 п. 14 Проспекту, у разі відсутності договору бронювання відповідач-1 як емітент має право передати у власність будь-яке приміщення (частину приміщення), не обтяжене зобов'язаннями перед третіми особами, відповідно до кількості облігацій, пред'явлених до погашення, або виплатити номінальну вартість облігацій.

Отже, між позивачем та ТОВ ВК «Фарелл» на підставі права власності позивача на 89467 штук облігацій серії «В» та права власності на 308252 штук облігацій серії «А» відповідно до Проспекту виникли правовідносини, за яких відповідач-1 зобов'язався передати позивачеві у власність приміщення в Об'єкті 1 загальною площею 894,67 м^2 та приміщення в Об'єкті 2 загальною площею 3 082,52 м^2 житлової площі.

Після пред'явлення позивачем на погашення облігацій серії «В» та серії «А» ТОВ «ВК «Фарелл» не було оформлено належним чином акт про виконання сторонами своїх зобов'язань та не вчинено інших зобов'язань, які випливають із наслідків погашення цільових облігацій.

Далі в рішенні дається посилання на ст. 539 ЦК України про сутність альтернативного зобов'язання. Також судом встановлено, що позивач з метою придбання цільових облігацій відповідно до Договорів № 1-5 перерахував ТОВ «ВК «Фарелл» грошові кошти, виходячи з номінальної вартості облігацій. Отже, позивач набув прав на 3977,19 м^2 житлових приміщень у Об'єктах, з яких він заявив вимоги в частині виконання зобов'язань щодо передачі квартир та визнання права власності на 1932,63 м^2 житлової площі в Об'єктах. Таким чином, залишок облігацій, що пред'явлені до погашення, *але не можуть бути погашені шляхом передачі житлової площі,* становить 204456 шт. Оскільки кількість цільових облігацій серії «А» та «В», що пред'явлені позивачем до погашення й на підставі яких у нього виникло право власності на квартири, прирівняні до 0,01 м^2, а загальна площа *вільних квартир*, що залишилися не забронюваними за інвесторами згідно з Проспектом, *не відповідає всій сукупності облігацій*, що еквівалентні цілісній квартирі, місцевий господарський суд *визнав обґрунтованими позовні вимоги про стягнення грошових коштів* у розмірі 4013471,28 грн, що є номінальною вартістю облігацій, яку ТОВ «ВК «Фарелл» зобов'язано сплатити позивачеві за наслідками погашення облігацій і яка є різницею між сумою всієї кількості облігацій, пред'явлених до погашення позивачем, та вартістю квадратних метрів житла, що заявлені до стягнення.

Відтак місцевий господарський суд дійшов висновку про обґрунтованість позову про передачу у власність позивача спірних об'єктів незавершеного будівництва та визнання права власності позивача на ці квартири та стягнення коштів. Далі в постанові давалася оцінка іншим обставинам справи.

Ми бачимо, що й місцевий суд, і Вищий господарський суд України (апеляційний суд хоч і відмовив у визнанні права власності на відповідні об'єкти, але не заперечував проти існування в цьому разі альтернативних зобов'язань) погодилися (не заперечували, а, навпаки, теж посилалися на ст. 539 ЦК України) з визнанням виниклого зобов'язання альтернативним. Але в чому бачиться альтернативність? Як убачається з матеріалів справи, позивач вважає альтернативою дії з передачі в право власності позивача відповідних об'єктів незавершеного будівництва та виплату грошових коштів як компенсацію за облігації, які не можуть бути погашені об'єктами незавершеного будівництва.

Але об'єктом зобов'язання є дії з передачі в право власності позивача відповідних об'єктів незавершеного будівництва (з боку відповідачів, оскільки тут маємо справу зі складним зобов'язанням). Ні про яку альтернативу (виконати те чи інше) у договорах не йдеться. Грошова компенсація передбачена для відшкодування вартості облігацій, що не можуть бути погашені передбаченим у договорі способом. За ідеальних умов мали бути погашені всі облігації в передбачений договором спосіб – передачею відповідних квадратних метрів у об'єктах незавершеного будівництва. У боржників не було вибору, і не могло бути, внаслідок специфіки відносин, адже облігації купувалися з метою отримання відповідних об'єктів на право власності, а не отримання грошей, які були виплачені за рахунок облігацій (в останньому разі в кредитора взагалі немає мети в зобов'язанні, оскільки такою не може вважатися обмін грошей на таку саму суму грошей).

Унаслідок закону чи домовленості сторін *право вибору* може належати кредиторові.

Так, у відповідності до ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач має визначені права, які він реалізує *на свій вибір* у разі придбання ним товару неналежної якості.

Також прикладом надання законом права вибору кредиторові є така справа. Постановою Вищого господарського суду України від 26 квітня 2007 року № 20-5/175 встановлено, що між Фондом (Орендодавець) та Підприємцем (Орендар) було укладено договір оренди нерухомого майна. Судовими інстанціями встановлено, що підпри-

ємець звернувся до Орендодавця з проханням дозволити проведення реконструкції об'єкта оренди за Договором, і листом НОМЕР_2 Фонд узгодив проведення поліпшень орендованого майна на суму 72 875,00 грн. з умовою компенсації зазначеної суми в процесі приватизації об'єкта оренди. За наслідками проведених робіт Підприємець звернувся до Фонду з листом від 20 липня 2006 року про визначення об'єкта оренди як нової речі, а також з листом від 24 липня 2006 року про реєстрацію права власності Орендодавця та Орендаря на новостворену річ.

За змістом ст. 27 Закону «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 року, якщо орендар за рахунок власних коштів здійснив за згодою орендодавця поліпшення орендованого майна, які неможливо відділити від майна без спричинення йому шкоди, орендодавець зобов'язаний компенсувати йому затрачені кошти в межах збільшення в результаті цих поліпшень вартості орендованого майна.

Також колегія суддів Вищого господарського суду України бере до уваги, що ст. 778 ЦК України передбачає, що наймач може поліпшити річ, яка є предметом договору найму, лише за згодою наймодавця. ЦК України надає наймачеві альтернативне право щодо вибору форми відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування їх вартості в рахунок плати за користування річчю. Ця стаття не встановлює спеціального правила щодо особи, якій належить право вибору щодо відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування її в рахунок плати за користування майном. За загальним правилом, установленим ст. 539 ЦК України, право вибору предмета альтернативного зобов'язання належить боржникові, якщо інше не встановлено договором.

Таким чином, бачимо, що Вищий господарський суд України погодився, що в цьому разі виникло альтернативне зобов'язання, але чомусь посилається на загальну норму про право вибору предмета виконання боржником, хоч у ч. 3 ст. 778 ЦК України зазначено, що якщо поліпшення речі зроблено за згодою наймодавця, наймач має право на відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування їх вартості в рахунок плати за користування річчю. Оскільки відносно зазначених обов'язків саме наймач є кредитором, то загальна норма ст. 539 ЦК України не застосовується.

Нарешті, право вибору може бути надано й третій особі; у такому разі набуття зобов'язанням чинності обумовлено тим, що ця третя особа дійсно зазначить, яка річ має бути видана кредиторові [6]. ЦК Нідерландів альтернативним визнає зобов'язання, за яким боржник зобов'язаний виконати один із двох або більше об'єктів за власним вибором, за вибором кредитора або третьої особи [7, с. 284-285]. У ЦК України, хоч прямо й не зазначено, що право вибору може належати третій особі, але таке право можна вивести з формулювання ст. 539, згідно з якою «боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не випливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту». Таким чином, право вибору може належати третій особа, якщо воно встановлено договором, актами цивільного законодавства, випливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту. Тому окрема вказівка на участь третьої особи в альтернативному зобов'язанні не вимагає окремого згадування у спеціальній статті, становище третьої особи в зобов'язанні випливає також з інших статей загальної частини зобов'язального права.

Імперативно зазначено в ЦК Республіки Молдова щодо права вибору виконання в альтернативному зобов'язанні: «Право вибору виконання належить боржникові, якщо воно не надано прямо кредиторові» [8]. Вислів «надано прямо кредиторові», напевно, означає, що право вибору має бути прямо передбачено в договорі чи законі. Тут не йдеться ні про надання такого права третій особі, нема згадки про виплинання відповідного права із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту.

Незважаючи на те, що поняття альтернативного зобов'язання відомо цивілістиці давно, законодавче його регулювання в Україні достатньо мізерне.

У відповідності до ст. 539 ЦК України, «альтернативним є зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій. Боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не випливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту».

Законодавець, таким чином, визначив поняття альтернативного зобов'язання та закріпив сторону, якій належить право вибору «предмета зобов'язання».

ЦК Україні містить одну статтю, що складається з однієї частини, а регулювання альтернативних зобов'язань у ЦК Республіки Молдова складається з 5 статей, які містять 9 частин. Не йдеться про нарощування кількостей норм задля надання більшої теоретичності, вдосконаленості тощо регулювання альтернативних зобов'язань – практика вимагає відповідей на ті запитання, що вона поставила.

Що робити в ситуації, коли до встановленого терміну виконання альтернативного зобов'язання

боржник так і не реалізував свого права і не вчинив жодної з дій, що становлять зміст цього зобов'язання? У наявності прогалина в правовому регулюванні альтернативного зобов'язання, яка заповнюється судовою практикою, виходячи з того положення (відсутнього в законі), що при невиконанні боржником альтернативного зобов'язання право вибору дії боржника, яка складе виконання зазначеного зобов'язання, переходить до кредитора [9, с. 15].

Більш «м'яке» правило щодо боржника передбачає ЦК Німеччини. У відповідності до § 264 ЦК Німеччини, якщо боржник за альтернативним зобов'язанням не скористається вибором до початку його примусового виконання, кредитор може в порядку такого виконання вимагати на власний вибір того або іншого виконання; проте доки кредитор повністю або частково не отримав обраного виконання, боржник здатний звільнитися від зобов'язання, надавши інше передбачене виконання [4, с. 53]. Тобто зобов'язання залишається альтернативним для божника навіть після початку його примусового виконання. Думаємо, що такий стан речей не відповідає вимогам розумності та справедливості в зобов'язальному праві.

ЦК Нідерландів більш чітко та справедливо формулює наслідки невибору боржником одного з альтернативних обов'язків після настання строку виконання. Так, коли вибір належить одній із сторін, право вибору переходить до іншої сторони, якщо вона надала контрагентові розумний термін для вибору й він не зробив вибору впродовж цього терміну. Проте право вибору не переходить до кредитора, поки в нього немає права вимоги виконання зобов'язання, або до боржника, поки в нього немає права виконати зобов'язання (ст. 19 книги 6) [7, с. 285].

Вислів «переходить до іншої сторони» означає остаточний перехід права вибору, який уже боржник не має права змінити, адже інша стаття цього Кодексу зазначає, що «альтернативне зобов'язання стає простим після здійснення вибору тим, хто має на це право». Тобто право перейшло до кредитора, зобов'язання стало звичайним (як і в разі, коли право вибору реалізував сам боржник без порушення якихось строків), а просте зобов'язання не передбачає зміни предмета зобов'язання за ініціативою тільки однієї сторони зобов'язання. Ця норма є вдалою, крім уживання в цій нормі терміна «просте зобов'язання», яке в нашому розмінні викликає асоціацію з простими й складними зобов'язаннями, тому в нашому законодавстві маємо застосувати термін «звичайне, або безальтернативне, зобов'язання» – для чіткого відмежування від інших схожих термінів.

У ЦК Республіки Молдова наслідки невибору виконання в альтернативному зобов'язанні передбачені досить конкретно й недвозначно: якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибір, хоч би й упродовж додаткового терміну, наданого після прострочення, право вибору виконання належить іншій [8].

ЦК штату Каліфорнія містить спеціальну норму стосовно питання переходу права вибору (§ 1449) під назвою: «Втрата права вибору», згідно з якою в тих випадках, коли сторона, що має право вибору між альтернативними діями, не повідомляє іншу сторону про свій вибір у межах певного терміну, якщо він взагалі встановлений для цієї мети, а якщо не встановлений –то до настання терміну виконання зобов'язання, тоді зазначене право вибору переходить до іншої сторони [2]. Абсолютно точне та лаконічне формулювання.

ЦК Азербайджанської Республіки передбачає: якщо боржник має право відмовитися від однієї з двох дій, які повинен вчинити, то зобов'язання із здійснення іншої дії залишається чинним (п. 2 ст. 434). Думаємо, така вказівка зайва. Те, що в ній сказано, і так випливає з визначення альтернативного зобов'язання. Поки право вибору належить боржникові й дія ще не виконана, він може будь-як змінювати своє рішення – виконувати те, що бажає. Коли ж він прострочить виконання – вибір має переходити до кредитора. Якщо ж азербайджанський законодавець запровадив цю норму на перспективу взагалі невиконання зобов'язання у строк, щоб обмежити кредитора вимагати ту дію, що він бажає, коли право вибору перейшло до нього, а тільки вимагати ту дію, яку хотів боржник (але ніяк не виразив цю волю завчасно), – ця норма є несправедливою для кредитора, який вже є й так стороною постраждалою, оскільки у строк не отримав виконання.

Таким чином, альтернативна множинність характеризується необхідністю вибору між взаємовиключними способами виконання. Тому вважаємо, що ст. 539 ЦК України вимагає редакційного уточнення шляхом додавання частини 3 (з урахуванням запропонованої ч. 2 цієї статті) такого змісту: «Альтернативне зобов'язання стає звичайним (безальтернативним) після здійснення вибору стороною, яка має на це право», а також ч. 4 такого змісту: «Якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибору до настання терміну виконання зобов'язання чи іншого терміну, зазначеного в договорі чи законі, право вибору виконання переходить до іншої сторони».

В. В. Вітрянський пропонує таке формулювання: «З моменту, коли боржник (а у відповідних випадках кредитор, третя особа) здійснив свій ви-

бір зобов'язання, що належить виконанню, дане зобов'язання повинно розглядатися як звичайне» [9, с. 16].

Думаємо, що таке формулювання відповідних змін у ЦК РФ є більш громіздким, а виражає те саме (мається на увазі редакція ч. 2 ст. 539 ЦК України, яку ми запропонували). До речі, він також пропонує добавити в поняття альтернативного зобов'язання вказівку на можливість третьої особи вибирати одну з кількох дій. Але ми вже висловили позицію з цього приводу. Існуюче формулювання в ЦК України вміщує відповідну можливість.

Щодо вказівки на наслідки невибору виконання в альтернативному зобов'язанні В. В. Вітрянський пропонує таку редакцією: «У разі прострочення виконання боржником альтернативного зобов'язання, за якого право вибору належить боржникові, кредитор має право самостійно вибирати об'єкт виконання, якщо його ще не вибрав боржник, і пред'явити відповідну вимогу» [9, с. 17]. У редакції ч. 3 ст. 539 ЦК України, яку ми запропонували, йдеться не тільки про перехід права вибору до кредитора, якщо боржник такий вибір не здійснив, а й навпаки, перехід права вибору виконання до божника, якщо таке право належало кредиторові, але він не скористався у строк своїм правом.

В останньому разі ми вже частково відповіли на запитання, що практика ставить перед нами: якщо право вибору належить кредиторові, які наслідки не здійснення такого вибору? Якщо строк для вибору зазначений, то питання ми вже вирішили, але якщо такий строксторони не визначили, то він, не зазначений у законі, не випливає з правил ділового обороту. Для вирішення подібних питань ми завжди звертаємося до так званого «розумного строку».

З цього приводу ЦК Азербайджанської Республіки передбачає, що якщо право вибору належить кредиторові, то боржник, призначивши йому розумний термін, може вимагати вибору зобов'язання. При невиконанні кредитором зобов'язання своєчасно по закінченні зазначеного терміну право вибору переходить до боржника (ч. 1 ст. 434) [10]. Таке формулювання дуже імпонує та додає важливого нюансу тому, що ми запропонували: як поводитися, якщо строк для вибору кредитором дії, що належить виконати боржникові, не визначений.

Тому уточнимо свою позицію, тим паче що в редакції, яку ми запропонували, категорія «розумного строку» для реалізації права вибору вже буде стосуватися обох сторін – кредитора й боржника, у залежності від того, кому належить відповідне право вибору, а саме: якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибору, право вибору виконання переходить до іншої сторони.

Тільки при внесенні відповідних змін до ЦК України можна буде формулювати поняття так, як це зробив В. С. Петров:альтернативне зобов'язання є єдиним зобов'язальним правовідношенням, змістом якого є суб'єктивні права і юридичні обов'язки за поданням невизначеного предмета виконання, одного з безлічі можливих предметів виконання, ускладнене залежно від ситуації або секундарним правом учинити вибір, або юридичним обов'язком вчинити вибір і суб'єктивним правом вимагати здійснення вибору [11, с. 39].

Поки таке визначення тільки теорія. Формулювання ст. 539 ЦК України має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечено ніякою іншою нормою, стимулюючою боржника до здійснення такого вибору.

Висновки. Таким чином, об'єктом альтернативного зобов'язання може бути декілька окремих, наперед визначених дій. На підставі аналізу практики застосування норм про альтернативні зобов'язання запропоновано внести зміни у ЦК України. По-перше, оскільки виконати потрібно одну з декількох дій, тому не має вважатися належним виконання кожного обов'язку в частині. По-друге, альтернативна множинність характеризується необхідністю вибору між взаємовиключними способами виконання, тому найважливіше питання в альтернативному зобов'язанні – визначення особи, яка має право вибору об'єкта виконання, зазвичай це боржник. В силу закону чи домовленості сторін право вибору може належати кредиторові (наприклад в силу ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів») чи третій особі. В деяких випадках ЦК право вибору надає суду (ст. 1192). Формулювання ст. 539 ЦК має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечене ніякою іншою нормою, стимулюючою боржника до здійснення такого вибору, тому запропоновані шляхи заповнення зазначеної прогалини.

Крім вирішених у цій статті теоретичних та практичних проблем правового регулювання альтернативних зобов'язань метою наступних статей мають стати відповіді на питання, які настають наслідки, якщо боржник вибрав визначену дію, але не виконав її, а також питаннянаслідків неможливості виконання альтернативного зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гражданский кодекс Квебека. – М. : Статут, 1999. – 472 с.
2. Гражданский кодекс штата Калифорния [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://constitutions.ru/archives/7705/3
3. Французский гражданский кодекс / науч. ред. и предисл. Д. Г. Лаврова ; пер. с фр. А. А. Жуковой, Г. А. Пашковской. – СПб. : Юрид. центр пресс, 2004. – 1099 с.
4. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению : пер. с нем.; науч. ред. А. Л. Маковский [и др.]. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.
5. Алехина Е. Проблема альтернативного обязательства в современном гражданском праве / Е. Алехина // Вестник Тверск. гос. ун-та. Серия: Право. – 2010. – № 3. – С. 51-59. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://rudocs.exdat.com/docs/index-96153.html
6. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М. : Зерцало, 2003. – 496 с.
7. Гражданский кодекс Нидерландов : кн. 2, 3, 5, 6 и 7. – Лейден : Изд-во Лейден. ун-та, 2000. – 391 с.
8. Гражданский кодекс Республики Молдова от 6июня 2002 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=325085&lang=2
9. Витрянский В.В. Некоторые основные положения Концепции развития гражданского законодательства Российской Федерации об обязательствах / В.В. Витрянский // Журн. рос. права. – 2010. – № 1. – С. 13–25.
10. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://azerights.info/index.php/kodeksy-azerbajdzhanskoj-respubliki/658-grazhdanskij-kodeks
11. Петров В. С. Альтернативное обязательство по российскому гражданскому праву: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Петров. – М., 2006. –176 с.

Голубєва Неллі Юріївна

ПОНЯТТЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена визначеннюпоняття альтернативних зобов'язань за цивільним законодавством України, виявленню їх основних характерних риста шляхи удосконалення їх правового регулювання.На підставі аналізу практики застосування норм про альтернативні зобов'язання запропоновано внести зміни у ЦК України. По-перше, оскільки виконати потрібно одну з декількох дій, тому не має вважатися належним виконання кожного обов'язку в частині. По-друге, найважливіше питання в альтернативному зобов'язанні – визначення особи, яка має право вибору об'єкта виконання, зазвичай це боржник, але формулювання ст. 539 ЦК має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечене ніякою іншою нормою, стимулюючою боржника до здійснення такого вибору, тому запропоновані шляхи заповнення зазначеної прогалини.

Ключові слова:зобов'язання, зобов'язальне право, альтернативне зобов'язання, об'єкт зобов'язання

Голубева Нелли Юрьевна

ПОНЯТИЕ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИХ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Статья посвящена определению понятия альтернативних обязательств по гражданскому законодательству Украины, выявлению их основных характерних черт и пути усовершенствования их правового регулирования. На основании анализа практики применения норм об альтернативных обязательствах предложено внести изменения в ГК Украины. Во-первых, поскольку выполнитьнужно одно из нескольких действий, потому не должно считаться надлежащим выполнение обязательства в части. Во-вторых, важнейший вопрос в альтернативном обязательстве – определение лица, которое имеет право выбора объекта выполнения, обачно это должник, но формулировка ст. 539 ГК имеет диспозитивный характер, предоставленное должнику право на осуществление выбора в альтернативном обязательстве не обеспечено никакой другой нормой, стимулирующей должника к осуществлению такого выбора, поэтому предложены пути преодоления отмеченного пробела.

Ключевые слова: обязательство, обязательственное право, альтернативное обязательство, объект обязательства.

Golubeva Nelli Yoriyivna

THE CONCEPT OF ALTERNATIVE OBLIGATIONS IN CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE AND WAYS TO IMPROVETHEIR REGULATION

This article is devoted to definition of concept of alternativeobligations in civil law of Ukraine, detection their main outstanding characteristics and the ways to improvetheir regulation. On the practical basis of using norms of alternative obligations it is offered to make alteration in Civil code. First of all,as we have to perfom one of several actions, therefore each obligation should not be considered properly in a part. Secondly, the most important problem in alternative obligation is determination of a person, who has the right of choice of obligation perfomance, usually it is a debtor, but the formulation of article number 539 of Civil code has got dispositive nature,the right of debtor on making choice in alternative obligation is not ensured in any other legal norm, stimulation of debtor for performance of such a choice, so the ways of fulfillment of such gaps are offered.

Keywords: Obligation, obligatory law, alternative obligation, obligation object.